

Article Arrival Date

19.03.2021

Article Type

Research Article

Article Published Date

20.06.2021

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.38063/ejons.389>

TARIMSAL DESTEKLEME UYGULAMALARININ ÜRÜN GELİRİ, ÜRETİM MALİYETİ VE BRÜT KAR DEĞERİ ÜZERİNE ETKİLERİ

THE EFFECTS OF AGRICULTURAL SUPPORT PRACTICES ON PRODUCT INCOME, PRODUCTION COST AND GROSS PROFIT VALUE

Assoc. Prof. Dr. Arif SEMERCİ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, 17100,
Çanakkale Turkey.

ORCID: 0000-0003-0893-3748

ÖZET

Tarım sektörü dünya genelinde ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklı yöntemlerle ve bütçe büyüklükleriyle desteklenmektedir. OECD verilerine göre dünya ekonomisinde önemli bir paya sahip olan 53 ülke 2016-18 döneminde tarım sektörüne yıllık toplam 705 milyar ABD\$ (620 milyar €) katkı sağlamıştır. 2016-2018 döneminde Türkiye'nin tarımsal üretim değeri ortalama 57 milyar ABD\$ olup, tarımsal desteklemenin bir göstergesi olarak kullanılan ÜDT/PSE değeri 12,3 milyar ABD\$ düzeyindedir. 2018 yılında Türkiye'nin PSE %15,01 olup, OECD ortalaması %19,22, ABD'de %11,43 ve AB'de ise %19,54 düzeyinde gerçekleşmiştir. AB'de yaklaşık 56 Milyar € tarımsal desteğin %77'si doğrudan ödemelere, %20'si kırsal kalkınma harcamalarına ve %3'ü de piyasa önlemlerine ayrılmış bulunmaktadır. ABD'de ise Tarım Kanunu kapsamında 2014-2020 döneminde 1 Trilyon ABD\$'a yakın bütçenin %6'sı ürün desteklerine harcanmıştır. Türkiye'de 2019 yılında tarım sektörüne ayrılan kaynak miktarı ise 26,5 milyar TL düzeyinde gerçekleşmiştir. Yapılan çalışmada tarımsal üretimin artırılmasına yönelik olarak verilen desteklerin ürünlerin üretim değerinde; yağlık ayçiçeğinde %36,27, kanolada %27,49 ve çeltikte %5,69'lük artış sağladığını ortaya koymuştur. Ürünlerin üretim değerindeki bu artış ürün maliyetinin azalması yanında ürünün brüt kar değerlerini de önemli düzeyde artırmıştır. Araştırma alanında tarımsal desteklerin ürünlerin brüt kar değerlerindeki artış oranı; kanolada %114,98, yağlık ayçiçeğinde %101,77 ve çeltikte %11,43 olarak hesaplanmıştır. Araştırma kapsamında incelenen işletmelerde tarımsal desteklerin ürün maliyetini yağlık ayçiçeğinde %34,25, kanolada %28,74 ve çeltikte %8,15 oranında azaltabileceği tespit edilmiştir. Yapılan çalışma; yağlık ayçiçeği, çeltik ve kanola üreten işletmelerin tarımsal destekleme uygulamalarıyla elde edilen gelir sayesinde üretime devam edebildiğini ortaya koymuştur. Ülke genelindeki işletmelerin tarımsal üretime devam edebilmeleri için tarımsal destekleme uygulamalarına esas bütçenin artırılması gerekmektedir. Uygulanmakta olan tarımsal destek birim fiyatlarının ise piyasa fiyatlarını etkilemeden, daha gerçekçi yöntemler kullanılarak belirlenmesi özel önem arz etmektedir.

Keywords: Yağlık ayçiçeği, çeltik, kanola, ürün geliri, brüt kar.

ABSTRACT

The agricultural sector is supported worldwide with different methods and budget sizes depending on the development levels of the countries. According to OECD data, 53 countries, which have a significant share in the world economy, contributed a total of 705 billion USD (€620 billion) to the agricultural sector in the period 2016-18. Turkey 2016-2018 period, the average value of agricultural production is 57 billion USD, which is used as an indicator of agricultural support UDT / PSA level is 12.3 billion USD. Turkey is 15.01% of the PSE in 2018, the OECD average of 19.22% and 11.43% in the US and the EU stood at 19.54%. In the EU, 77% of approximately €56 Billion agricultural support is allocated to direct payments, 20% to rural development expenditures and 3% to market measures. In the USA, within the scope of the Agriculture Law, 6% of the budget close to 1 Trillion USD was spent on agricultural product supports in the period of 2014-2020. The amount of resources allocated to the agricultural sector in 2019 stood at 26.5 billion TL in Turkey. In the study conducted, the support given for increasing agricultural production in the production value of the products; 36.27% in oily sunflower, 27.49% in canola and 5.69% in paddy. This increase in the production value of the products has significantly increased the gross profit values of the product as well as the decrease in product cost. In the research area, the rate of increase in the gross profit values of agricultural supports calculated as 114.98% for canola, 101.77% for oil

sunflower and 11.43% for paddy. It has been determined that agricultural supports can reduce the product cost by 34.25% in sunflower for oil, 28.74% in canola and 8.15% in paddy in the enterprises examined within the scope of the research. This study showed that enterprises producing oily sunflower, paddy and canola can continue production thanks to the income obtained through agricultural support practices. In order for enterprises across the country to continue agricultural production, the budget based on agricultural support practices should be increased. It is of particular importance that the agricultural support unit prices are determined using more realistic methods without affecting market prices.

Keywords: Oily sunflower, paddy, canola, crop revenue, gross profit.

1. GİRİŞ

Tarım sektörünün desteklenmesine yönelik politikalar tüm dünyada liberalleşme eğilimine rağmen etkinliğini sürdürmektedir. Özellikle gelişmiş birçok ülkede tarım halen en çok kullanılan sektör olarak varlığına devam etmektedir (Civan, 2010).

Günümüzde, genelde ekonomisi tarıma dayalı gelişmekte olan ülkeler yanında gelişmiş pek çok ülke de tarım sektörünü gelişmişlik düzeylerine göre desteklemektedir. Dünya geleninde tarım sektörünü en fazla destekleyen ülkelerin başında ABD ve AB ülkeleri gelmektedir (OECD,2019).

Tarımsal üretimi destekleme politikaları ile amaçlananlar ve desteklemeye götüren nedenler ülkeden ülkeye farklılıklar gösterebilmektedir. Genel anlamda tarımın desteklenmesini gerekli kılan birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler tarımın ülke ekonomisine doğrudan veya dolaylı olarak yapmış olduğu katkılarını açıklayan faktörlerdir.

Tarım, sahip olduğu dezavantajlı özellikler dolayısıyla gelişmiş ülkeler başta olmak üzere tüm ülkelerde destekleyici politikalarla korunan sektörlerin başında gelmektedir. Tarımsal üretim faaliyetinin özellikleri nedeniyle tarım sektörünün desteklenmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Dünyada ve Türkiye’de tarımsal üretimin desteklenmesi, tarımsal desteklerin üretim düzeyine ve üretici geliri üzerine etkileri konusunda yapılmış birçok araştırma bulunmaktadır. Bunlardan bazılarına özet olarak aşağıda yer verilmiştir.

Semerci (1998) tarafından yapılan çalışmada Türkiye’de en fazla çeltik üretiminin yapıldığı Edirne ilinde “Tabakalı Tesadüfi Örneklem Yöntemi”ne göre belirlenen 97 üreticiyle yapılan anket çalışmasından elde edilen veriler yardımıyla çeltik üretiminde girdi-çıktı ilişkisi üretim fonksiyonu yardımıyla incelenmiştir.

Babcock ve Hart (2002) ABD’de Dünya Ticaret Örgütü kapsamında tarımsal destekleri incelemişlerdir. Chau ve de Gorter (2005) yapmış oldukları çalışmada gelir desteklerinin toplam çıktı üzerindeki etkisinin ancak marjinal çiftliklerin çıktısı küçük olduğunda minimum olabileceği sonucuna varmıştır. Anderson ve ark. (2006) tarımsal sübvansiyonların ve pazara erişimin küresel önemini incelemiştir. Literatür incelemesinde dünya genelinde oldukça sınırlı sayıda kanola üretimi ve üretim maliyeti üzerinde çalışma bulunduğu tespit edilmiştir (Painter and Dennis, 2007; Painter et.al., 2009).

Strelecek ve ark. (2009) çalışmalarında üretim türüne göre uygulanan sübvansiyonların üretim çeşitliliğini etkileyebileceği sonucuna varmıştır. Benni ve ark. (2012) çalışmalarında tarım politikası değişikliklerinin gelir riskleri üzerindeki etkilerinin de farklı mekansal ölçeklerde ampirik olarak değerlendirildiğini belirtmiştir.

Munćan ve Božić (2013) alışmalarında tarla bitkileri üretiminde doğrudan destek ödemelerinin, özellikle optimal tarım uygulamaları yapan küçük üreticilere daha yararlı olduğu sonucuna varmıştır. Devadows ve ark. (2016) tarafından yürütölen çalışma mevcut literatürün aksine, doğrudan ödemelerin kaldırılmasının üretkenliği artırdığını, fiyat desteklerinin kaldırılmasının ise üretkenliği etkilemediğini ve doğrudan ödemelerin belirli koşullar altında fiyat desteklerinden daha büyük üretim bozulmalarına yol açabileceğini göstermiştir. Semerci (2016) alışmasında Türkiye'deki işletme başına tarımsal destek miktarının AB ortalamasından 4,3 kat daha az olduğunu, tarımsal desteklerin ürün maliyetini düşürücü ve üretici gelirini artırıcı etkiye sahip olduğunu vurgulamıştır.

Celik Ates ve ark. (2017) yapmış oldukları çalışma küçük ölçekli işletmelerin uygulanan politikaların sağladığı desteği yeterince kullanamadıklarını ortaya çıkarmıştır. Çalışmada; genel olarak, kırsal alanlarda önemli sosyal ve ekonomik değişimlerin yaşandığı vurgulanmış, ancak, bu değişikliklerin küçük ölçekli çiftçilerin aleyhine olduğu sonucuna varmıştır. Seal ve ark. (2017), yapmış oldukları çalışmada IRF (Inhana Rational Farming Technology) yöntemi kullanılarak üretilen kokulu pirinçlerin verimi kimyasal gübre ve ilaç kullanılarak üretilen geleneksel çeşitlerden %18 daha yüksek bulmuşlardır. Bununla birlikte bu yöntemle organik eltikteki net karlılık %17 ve minimum prim fiyatında ise %25 artış sağlanmıştır.

Koç ve ark. (2019) tarafından yapılan bir çalışmada Türkiye'de uygulanmakta olan tarım kredilerindeki %1'lik bir artışın, hektar başına tarımsal katma değerde ortalama yüzde 0,17 artış sağladığı, doğrudan etki ve yayılma etkisinin de %0,12 olduğu tespit edilmiştir. Tarım kredilerinin aksine, hükümet desteklerindeki %1'lik artışın, karma doğrudan ve yayılma etkileri yaratarak, Türkiye'de hektar başına tarımsal katma değerinde genel olarak %0,13 azalmaya neden olduğu sonucuna varmışlardır. Kudal (2019) tarafından Edirne ili İpsala ilçesinde 100 üreticiden elde edilen veriler yardımıyla yapılan araştırmada incelenen işletmelerin tamamına yakının mevcut destekleme politikalarından yararlanmalarına ve memnun olduklarını ifade etmelerine rağmen üreticilerin %70'i mevcut politikaların üretim kararlarını etkilemediği ifade edilmiştir. OECD (2019) tarafından hazırlanan raporda dünya genelinde ekonomik ağırlığı olan ölkelerde tarımsal desteklemeler ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

Tarım işletmecisi bilim dalında üretim faaliyetlerinin üretim değeri yanında brüt kar değerleri de özel önem arz etmektedir. Zira tarım işletmelerinin planlamasında kullanılan kısıtlardan biri de faaliyet dallarının brüt kar değerleridir. Brüt kar değerleri yüksek olan faaliyet dalları diğer faaliyet dallarına göre öncelikli olarak işletme planlamasında daha üst sırada yer almaktadır (İnan, 2016). Bu nedenle çalışmada ele alınan ürünler için üretim değerleri ve ürün maliyeti yanında brüt kar değerleri de hesaplanmıştır.

Bu çalışmada bitkisel üretim faaliyetleri arasında yer alan yağlı tohumlu bitkilerden yağlık ayçiçeği ve kanola ile sıcak iklim tahıllarından eltik üzerine yapılan araştırmalardan elde edilen veriler yardımıyla bu ürünlerde uygulanan tarımsal desteklerin ürün geliri, ürün maliyeti ve ürünün brüt kar değerleri üzerindeki etkileri incelenmeye çalışılmış, elde edilen bulgular diğer araştırma bulguları ile karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Materyal

Yapılan araştırmalarda altta verilen örnekleme yöntemlerine göre; yağlık ayçiçeği üretimine ait veriler Türkiye'nin Trakya kesimi oluşturan Edirne, Kırklareli, Tekirdağ illeri ile Çanakkale ve İstanbul illerinin Avrupa yakasında kalan yerleşim birimlerinde yer alan 2009-2010 üretim ve pazarlama döneminde 571 işletmeden, çeltik verileri 2018 yılı üretim döneminde Çanakkale ilinde yer alan 74 tarım işletmesinden ve kanola verileri ise 2018 yılında Çanakkale ilinde yer alan 83 tarım işletmesinden elde edilmiştir. Bununla birlikte araştırmalarda çalışma konularıyla ilgili olarak yurtiçi ve yurtdışı araştırma makaleleri incelenmiş, belirtilen konularda hazırlanan raporlar ve diğer yayınlardan da geniş ölçüde faydalanılmıştır.

2.2. Yöntem

2.2.1. Örnekleme Yöntemi

Yağlık Ayçiçeği

Yapılan araştırmada Tabakalı Örnekleme Yöntemlerinden "Neyman Yöntemi" kullanılmıştır (Yamane, 1967).

$$n = \frac{[\sum(N_h S_h)]^2}{N^2 D^2 + \sum[N_h (S_h)^2]}$$

172

n = Örnek hacmi

N_h = h . tabakadaki birim sayısı (frekans)

S_h = h . tabakanın standart sapması

N = Toplam birim sayısı

S = Standart sapma

t = Seçilen güven sınırı ile ilgili "t değeri"

N = Örnekleme çerçevesine ait toplam birim sayısı

D = d/z

d = Ortalamadan belirli bir oranda sapma

z = Eğer birim sayısı 30'un üzerinde ise t dağılımındaki z değeri kullanılır.

Örnek hacminin tabakalara dağıtılmasında ağaşıda belirtilen formül kullanılmıştır (Çiçek ve Erkan, 1996).

$$n = N_h S_h * n / \sum N_h S_h$$

Anket sayısının belirlenmesinde % 95 güven aralığı ve % 1 ortalamadan sapma dikkate alınmış ve 571 anket uygulanmıştır (Çiçek ve Erkan,1996; Yamane,1967).

Çeltik

Araştırmada Tabakalı Örneklem Yöntemlerinden “Neyman Yöntemi”ne ait istatistikî formül kullanılmıştır (Yamane, 1967). Araştırma kapsamında oluşturulan örnekleme çerçevesinde %99 güven aralığı ve %5 ortalamadan sapma ile belirlenen 74 adet işletmede anket uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Kanola

Araştırmada “Tam Sayım Yöntemi” kullanılarak il genelinde ulaşılabilen toplam 83 işletmenin tamamıyla anket uygulaması yapılmıştır (Karagölge ve Peker, 2001).

2.2.2. Maliyet Hesaplama Yöntemi

Araştırmada uygulanan yöntem altta verilmiştir (Kıral ve ark, 1999; Özkan ve Yılmaz, 1999; Alemdar ve ark., 2014). Yağlık ayçiçeğinde kısmi bütçe analizi yöntemi uygulanması nedeniyle ürünün Gayri Safi Üretim Değeri yerine ürüne ait Üretim Değeri dikkate alınmıştır.

173

Üretim Değeri: Ürün Verim Değeri (kg/da) Ürün Satış Fiyatı (TL/kg)*

Değişen Masraflar: Toprak İşleme + Ekim ve Tohum + Gübre ve Gübreleme+ İlaç ve ilaçlama + Hasat + Kurutma+ Çuvallama ve Nakliye masrafları.

Sabit Masraflar: Arazi Kirası (1) + Sermaye Faizi (2) + Yönetim Gideri(3)

(1):İşletme sahiplerinin yağlık ayçiçeği, çeltik ve kanola üretiminde kiraladıkları alanların kira değeri ya da kendi arazilerinin alternatif maliyet prensibine göre kira değerleri dikkate alınmıştır.

(2) Yağlık ayçiçeği üretiminde sermaye faizi; T.C. Ziraat Bankası'nın 2009 yılında bitkisel üretime uyguladığı yıllık faiz oranının (sübvansiyon kısmı düşüldükten sonra kalan faiz oranının) yağlık ayçiçeği üretim dönemine düşen payı olan %7 değeri dikkate alınmıştır

Çeltik üretiminde sermaye faizi: T.C. Ziraat Bankası'nın 2018 yılında bitkisel üretime uyguladığı yıllık faiz oranının (sübvansiyon kısmı düşüldükten sonra kalan faiz oranının) çeltik üretim dönemine düşen payı olan %2,75 değeri dikkate alınmıştır.

Kanola üretiminde sermaye faizi: T.C. Ziraat Bankası'nın 2018 yılında bitkisel üretime uyguladığı yıllık faiz oranının (sübvansiyon kısmını düşüldükten sonra kalan faiz oranının) kanola üretim dönemine düşen payı olan %4,13 değeri dikkate alınmıştır.

*(3) Yönetim Giderleri: Toplam Masraflar * %3*

Giderler Toplamı : Değişen Masraflar + Sabit Masraflar toplamıdır.

Brüt kâr, üretim faaliyetlerinin rekabet güçlerinin belirlenmesinde önemli bir başarı ölçüsü olarak kabul edilmektedir ve AB’de Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (ÇMVA) kapsamında işletmelerin karşılaştırılmasında da kullanılmaktadır (Keskin ve Dellal 2011). Araştırmada hem yağlık ayçiçeği hem de diğer ürünler için brüt kar ve net kar değerleri hesaplanmıştır. Hesaplama kullanılan yöntem aşağıda verilmiştir (İnan, 2016).

Brüt Kar: Üretim Değeri - Değişen Masraflar

Net Kar: Üretim Değeri -(Değişen Masraflar+Sabit Masraflar)

Yapılan araştırmalara ait ayrıntılı materyal, yöntem ve maliyet bilgileri literatürde verilen araştırma sonucu raporlarından elde edilebilir: Yağlık ayçiçeği (Şahin et al,2010), kanola (Semerci,2019a), çeltik (Semerci ve Everest,2020).

3. BULGU VE TARTIŞMALAR

Çalışmada öncelikle yağlık ayçiçeği, çeltik ve kanola ürünlerine ait üretim alanı, üretim miktarı bilgileri dünya genelinde, Türkiye ölçeğinde ve araştırma yapılan iller bazında alttaki çizelgelerde verilmiştir. Daha sonraki bölümde ise araştırma verilerinden yararlanılarak, ülke genelinde tarımsal üretime verilen desteklerin incelenen işletmelerin ürün gelirleri, ürün maliyetleri ve ürünlerin brüt üretim değerleri üzerine etkisi yağlık ayçiçeği, çeltik ve kanola ürünleri bazında incelenmeye çalışılmıştır.

2019 yılı FAO verileri göre dünya genelinde ayçiçeği üretim alanı 27,4 milyon ha olup, üretim miktarı da 56 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’nin bu verilerdeki payı sırasıyla %2,75 ve %3,75’tir. 2019 yılında ayçiçeği verim değeri dünya ortalaması 204,88 kg/da iken bu değer Türkiye için 279,37 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 1).

Çizelge 1. Dünyada ve Türkiye’de Ayçiçeği Ekim Alanı ve Üretim Miktarı (2019)

	Ekilen Alan (ha)	Üretim Miktarı (ton)
Dünya	27368766	56072746
Türkiye	751693	2100000
Türkiye (%)	2,75	3,75

Kaynak: FAO (2021; erişim <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC>)

2019 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye’de 676 bin ha alanda 1,95 milyon ton yağlık ayçiçeği üretimi gerçekleşmiştir. Trakya kesiminin Türkiye yağlık ayçiçeği üretim alanlarındaki payı %50,37, üretim miktarındaki payı ise %45,89’dur. Bu değerler Trakya’da yağlık ayçiçeği verim değerinin Türkiye ortalamasının altında olduğunu göstermektedir (Çizelge 2).

Çizelge 2. Türkiye’de ve Trakya’da Yağlık Ayçiçeği Ekim Alanı ve Üretim Miktarı (2019)

	Ekilen Alan (ha)	Payı (%)	Üretim Miktarı (ton)	Payı (%)
Tekirdağ	136535,0	20,20	342299	17,55
Edirne	95049,8	14,06	249569	12,80
Kırklareli	74051,1	10,95	210930	10,82

Çanakkale	18235,0	2,70	54249	2,78
İstanbul	16639,0	2,46	37851	1,94
Türkiye	675983,4	100,00	1950000	100,00

Kaynak: TÜİK (2021; erişim <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr>)

TÜİK verilerine göre 2019 yılında yağlık ayçiçeği verim değeri Türkiye ortalaması 288,47 kg/da iken bu değer Çanakkale ilinde 297,50 kg/da, Kırklareli ilinde 284,84 kg/da, Edirne ilinde 262,57 kg/da, Tekirdağ ilinde 250,70 kg/da ve İstanbul ilinde 227,48 kg/da olmuştur.

2019 yılı FAO verileri göre dünya genelinde çeltik üretim alanı 162 milyon ha üretim miktarı ise 75,6 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin bu verilerdeki payı sırasıyla %0,08 ve %0,13'tür. 2019 yılında çeltik verim değeri dünya ortalaması 466,18 kg/da iken bu değer Türkiye için 791,02 olarak gerçekleştirmiştir (Çizelge 3).

Çizelge 3. Dünyada ve Türkiye'de Çeltik Ekim Alanı ve Üretim Miktarı (2019)

	Ekilen Alan (ha)	Üretim Miktarı (ton)
Dünya	162055938	755473800
Türkiye	126419	1000000
Türkiye (%)	0,08	0,13

Kaynak: FAO (2021; erişim <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC>)

2019 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye'de 126 bin ha alanda 1 milyon ton çeltik üretimi gerçekleşmiştir. Çanakkale ilinin Türkiye çeltik üretim alanlarındaki payı %8,72, üretim miktarındaki payı ise %9,30'dur. Bu değerler Çanakkale ilinde çeltik verim değerinin Türkiye ortalamasının üzerinde olduğunu göstermektedir (Çizelge 4).

Çizelge 4. Türkiye'de ve Çanakkale İlinde Çeltik Ekim Alanı ve Üretim Miktarı (2019)

	Ekilen Alan (ha)	Üretim Miktarı (ton)
Türkiye	126419	1000000
Çanakkale	11023,6	93020
Çanakkale (%)	8,72	9,30

Kaynak: TÜİK (2021; erişim <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr>)

TÜİK verilerine göre 2019 yılında çeltik verim değeri Türkiye ortalaması 791,02 kg/da iken bu değer Çanakkale ilinde 843,83 kg/da olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılı FAO verileri göre dünya genelinde kanola üretim alanı 34 milyon ha üretim miktarı ise 70,5 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin bu verilerdeki payı sırasıyla %0,15 ve %0,26'dır. 2019 yılında kanola verim değeri dünya ortalaması 207,20 kg/da iken bu değer Türkiye için 342,79 kg/da olarak gerçekleştirmiştir (Çizelge 5).

Çizelge 5. Dünyada ve Türkiye’de Kanola Ekim Alanı ve Üretim Miktarı (2019)

	Ekilen Alan (ha)	Üretim Miktarı (ton)
Dünya	34030921	70510703
Türkiye	52510	180000
Türkiye (%)	0,15	0,26

Kaynak: FAO (2021; erişim <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC>)

2019 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye’de 53 bin ha alanda 180 bin ton kanola üretimi gerçekleşmiştir. Çanakkale ilinin Türkiye kanola üretim alanlarındaki payı %5,68, üretim miktarındaki payı ise %5,14’tür. Bu değerler Çanakkale ilinde kanola verim değerinin Türkiye ortalamasının biraz altında olduğunu göstermektedir (Çizelge 6).

Çizelge 6. Türkiye’de ve Çanakkale İlinde Kanola Ekim Alanı ve Üretim Miktarı (2019)

	Ekilen Alan (ha)	Üretim Miktarı (ton)
Türkiye	52510	180000
Çanakkale	2981,2	9259
Çanakkale (%)	5,68	5,14

Kaynak: TÜİK (2021; erişim <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr>)

TÜİK verilerine göre 2019 yılında kanola verim değeri Türkiye ortalaması 342,79 kg/da iken bu değer Çanakkale ilinde 310,58 kg/da olarak gerçekleşmiştir.

3.1. Tarımsal desteklerin yağlık ayçiçeği üretim değeri ve brüt geliri üzerine etkisi

Türkiye’nin Avrupa kısmını oluşturan Trakya’da 2009-2010 yıllarında yürütülen araştırmada 53497,5 da alanda yaklaşık 9500 ton yağlık ayçiçeği üreten 571 işletmeden elde edilen veriler özetlenerek Çizelge 7’de sunulmuştur. 2009 yılında araştırma alanında ayçiçeği üreten işletmelerden elde edilen veriler küçük işletmeler (100 da altı) ve büyük işletmeler (100 da ve üzeri) olmak üzere 2 büyüklük grubu için desteklemeler dikkate alınmadan ve destekler dikkate alınarak hazırlanmıştır. Çalışmada tarımsal destek ödemelerinin yağlık ayçiçeği üretim değeri brüt karı yanında ürün maliyetine etkisi incelenmiştir.

Araştırmada elde edilen veriler dikkate alındığında işletme grupları arasında ortalama verim 175,11 kg/da ile 181,70 kg/da arasında değişiklik göstermektedir. İşletme ortalaması değerlerine göre ortalama verim ise 177,34 kg/da olarak hesaplanmıştır. Trakya Birlik alım fiyatı referans fiyat olarak kabul edildiğinde işletme ortalama değerlerine göre araştırma alanında; yağlık ayçiçeği üretim değeri 133,00 TL/da, sabit masraflar 55,23 TL/da, değişen masraflar 85,60 TL/da, toplam mürün maliyeti 140,84 TL/da, brüt kar değeri ise 47,40 TL/da olarak hesaplanmıştır (Çizelge 7).

Çizelge 7. Tarımsal desteklerin yağlık ayçiçeği üretiminde üretim değeri, maliyet ve brüt kar değerine etkisi

	Kriterler	İşletme Grupları		Toplam / Ortalama
		1 da—99,99 da	100 da +	
Desteklemeler Hariç	İşletme Sayısı (adet)	391,00	180,00	571,00
	Alan (da)	18068,50	35429,00	53497,50
	Üretim (ton)	3282,99	6204,09	9487,08
	Verim (kg/da)	181,70	175,11	177,34
	Fiyat (TL/kg)	0,75	0,75	0,75
	Üretim Değeri (TL/da)	136,27	131,33	133,00
	Değişen Masr.(TL/da)	86,07	85,36	85,60
	Sabit Masr. (TL/da)	54,27	55,72	55,23
	Topl. Maliyet (TL/da)	140,34	141,09	140,84
	Brüt Üret. Değ. (TL/da)	50,20	45,97	47,40
	Desteklemeler Dahil	Gübre Dest. (TL/da)	5,50	5,50
Mazot Dest. (TL/da)		5,50	5,50	5,50
Prim Dest.(TL/kg)		0,21	0,21	0,21
Fiyat (Alım Fiy.+Prim Dest.) (TL/kg)		0,96	0,96	0,96
Üretim Değeri (TL/da)		185,43	179,11	181,24
Dest. Tutarı (TL/da)		49,16	47,78	48,24
Dest. Tur. / Üret. Değ. (%)		26,51	26,67	26,62
Topl. Mal.- Dest. Topl. (TL/da)		91,18	93,31	92,60
Ürün Mal. Azalma (%)		-35,03	-33,86	-34,25
Değişen Masraflar (TL/da)		86,07	85,36	85,60
Brüt Üret. Değ. (TL/da)		99,36	93,75	95,64
Dest. Brüt Üret. Değ. Payı (%)		49,48	50,96	50,44

Toplam destek miktarı dikkate alındığında yağlık ayçiçeği üretim değeri dekar başına (ortalama verim dikkate alındığında) 48,24 TL'lik ek bir artışla 181,24 TL/da düzeyine ulaşmaktadır. Diğer bir ifade ile destekleme ödemeleri yağlık ayçiçeği üretim değerinde %36,27'lik bir artışla meydana getirmektedir. Tarımsal destekleme ödemeleri yağlık ayçiçeği üretim maliyetini ise %34,25 oranında azaltabilmektedir.

Tarımsal üretimde işletme planlamasının temel unsurlarından biri de faaliyet unsurlarına ait brüt üretim değerleridir. Tarımsal destekler yağlık ayçiçeği brüt gelir değerini de %101,77 oranında artırarak 95,64 TL/da düzeyine yükseltmektedir. Bu değer içinde tarımsal desteklerin payı ise %50,44'tür. Elde edilen bu oran yağlık ayçiçeği üretiminde hem brüt gelirden hem de üretim değerinde tarımsal destekleme ödemelerinin önemini açık bir şekilde ve tartışmasız olarak ortaya koymaktadır. Konu ile ilgili yapılan bazı çalışmalarda ise destekleme ödemelerinin ayçiçeği üretimini doğrudan etkilememesinde rağmen piyasada ayçiçeği fiyatının daha sağlıklı bir şekilde oluşmasında ve çiftçi

gelirini daha stabil hale getirmekte önemli bir rol oynadığını ve destekleme ödemelerinin kaldırılması durumunda ise ayçiçeği üretiminde mutlak azalış görüleceğini ortaya koymuşlardır.

2017 yılında Kırklareli ilinde yapılan bir çalışmada 241 kg/da verim karşılığında ürünün gayri safi üretim değeri 118,09\$/da iken bu değere diğer destekler eklendiğinde (fark desteği 26,5 ABD\$ +gübre desteği 1,06 ABD\$+mazot desteği 4,51 ABD\$+toprak analiz desteği 0,21 ABD\$) birim alandan elde edilen gelir 150,38\$/da düzeyine ulaştığı hesaplanmıştır Diğer bir ifade ile tüm desteklerle birlikte yağlık ayçiçeğinden birim alandan elde edilen gelirden 32,28 ABD\$'lık bir artış sağlanması mümkündür. Bu durumda tarımsal destekleme uygulamalarıyla yağlık ayçiçeği üretiminde birim alandan elde edilen gelirden %27,37 oranında artış sağlanmakla birlikte, sadece fark desteği uygulaması ile sağlanan artış %22,45'i bulmaktadır (Semerci, 2019b).

Türkiye'de yağlık ayçiçeği üretiminin en fazla yapıldığı Tekirdağ ilinde yürütülen bir çalışmada ise 230 kg/da verim karşılığında elde edilen ürün değeri 112,7 ABD\$/da olarak hesaplanmıştır. Diğer destekler de eklendiğinde ürünün üretim değeri 31.08 ABD\$ artışla (25,3 ABD\$ fark ödemesi +1,06 ABD\$ gübre desteği + 4,51 ABD\$ motorin sübvansiyonu + 0,21 ABD\$ toprak analizi desteği) 143,78 ABD\$/ha düzeyine ulaşmaktadır. Tarımsal desteklerin uygulanmasıyla yağlık ayçiçeğinde birim alandan elde edilen gelirden %21,62 oranında, sadece fark (prim) desteği ödemesiyle de bu ürünün gelirinde %18,33 oranında artış sağlanabilmektedir (Semerci, 2019c)

Konya ilinde 2018-2019 üretim döneminde 62 yağlık ayçiçeği üreten işletme üzerinde yapılan bir araştırmada ortalama verim 450,21 kg/da, 1 kg yağlık ayçiçeği satış fiyatı ise 2,39 TL olarak belirlenmiştir. Dekara değişen masraflar 410,23 TL, sabit masraflar ise 355,31 TL olarak saptanmıştır. İncelenen işletmelerde yağlık ayçiçeği üretim değeri 1074,50 TL/da, brüt kar 664,27 TL/da, net kar 308,96 TL/da olarak hesaplanmıştır (Düğmecici ve Çelik, 2020).

3.2. Tarımsal desteklerin çeltik üretim değeri ve brüt geliri üzerine etkisi

Yürütülen araştırma sonucunda çeltik üreticisinin desteklerden yararlanması halinde; çeltik üretiminde uygulanan alan bazlı (mazot, gübre ve sertifikalı tohum kullanım desteği) destekler ile fark ödeme desteğinin çeltik ürününe ait üretim değerini %5,69, brüt kar değerini %11,43 oranında artırdığı, ürün maliyeti ise %8,15 oranında düşürdüğü anlaşılmaktadır. Araştırma alanında incelenen işletmelerin ortalama değerleri dikkate alındığında; çeltik üreten işletmelerin birim alana brüt karı 1.141,93 TL, net kar değeri ise 691,42 TL olarak hesaplanmıştır. Ürünün ortalama satış fiyatı ise 2,92 TL/kg'dır. Brüt kar değeri dikkate alındığında çeltik üretiminin diğer ürünlere göre araştırmada alanında karlılık düzeyinin oldukça yüksek olan bir faaliyet dalı olduğunu belirtmek mümkündür (Çizelge 8).

Çizelge 8. Tarımsal Desteklerin Çeltik Üretiminde üretim değeri, maliyet ve brüt kar değerine etkisi

Kriterler	Tabakalar					Toplam
	1	2	3	4	5	
İşletme Sayısı (adet)	9	9	17	20	19	74
Üretim Alanı (da)	149	325	1189	2911	5887	10461
Üretim Miktarı (kg)	109090	248360	930530	2245940	4679865	8213785
Verim (kg/da)	732,15	764,18	782,62	771,54	794,65	785,18

Üretim Değeri (TL/da)	2.057,34	2.147,37	2.332,21	2.222,04	2.337,15	2.292,73
Toplam Maliyet (TL/da)	1.602,05	1.613,18	1.621,65	1.610,00	1.577,46	1.601,30
Değişen masraflar (TL/da)	1.153,19	1.163,62	1.148,66	1.162,91	1.130,16	1.150,80
Sabit Masraflar (TL/da)	448,86	449,56	472,99	447,09	447,30	450,50
Destekler						
Fark Desteği (*)	73,22	76,42	78,26	77,15	79,50	78,52
Mazot-Gübre Desteği (**)	44,00	44,00	44,00	44,00	44,00	44,00
Sert. Tohum Kull. Dest.	8,00	8,00	8,00	8,00	8,00	8,00
Destek Gelirleri Toplamı	125,22	128,42	130,26	129,15	131,50	130,52
Maliyete Etkisi						
Maliyet	1.602,05	1.613,18	1.621,65	1.610,00	1.577,46	1.601,30
Masr.Topl.-Dest. Topl.	1.476,83	1.484,76	1.491,39	1.480,85	1.445,97	1.470,79
Azalış (%)	-7,82	-7,96	-8,03	-8,02	-8,34	-8,15
Üretim Değeri Etkisi						
Üretim Değeri	2.057,34	2.147,37	2.332,21	2.222,04	2.337,15	2.292,73
Üretim Değeri +Dest. Topl.	2.182,56	2.275,79	2.462,47	2.351,19	2.468,65	2.423,24
Artış (%)	6,09	5,98	5,59	5,81	5,63	5,69
Brüt Kar Değerine Etkisi						
Brüt Kar	904,15	983,75	1.183,54	1.059,12	1.207,00	1.141,93
Brüt Kar+Dest. Topl	1.029,36	1.112,17	1.313,81	1.188,27	1.338,49	1.272,44
Artış (%)	13,85	13,05	11,01	12,19	10,89	11,43

(*): Birim alana elde edilen verim ile kg başına verilen 0,10 TL destek fiyatının çarpımı dikkate alınmıştır.

(**): Dekar başına 40 TL mazot ve 4 TL gübre desteği olmak üzere toplam 44 TL dikkate alınmıştır.

(***): Dekar başına 8 TL sertifikalı tohumluk kullanım desteği dikkate alınmıştır.

1996 yılında Türkiye genelini kapsayacak şekilde yapılan bir araştırmada veriler 98 yerleşim birimindeki 294 çeltik üreticisinden elde edilmiştir. Yapılan araştırmada birim alanda ortalama çeltik maliyetinin 128,76 ABD\$/da - 218,92 ABD\$/da, kg başına çeltik maliyetinin ise 0,33 ABD\$ - 0,40 ABD\$ arasında değiştiği hesaplanmıştır (Gaytancıoğlu ve Sürek, 2001).

İran'ın Gulian eyaletinde çeltiğin ekonomik analizinin yapıldığı çalışmada veriler 105 çeltik üreticisinden elde edilmiştir. Yapılan çalışmada birim alana üretim maliyeti 3.156 ABD\$/ha, brüt kar ve net gelir ise sırasıyla 1.642 ABD\$/ha ve 940 ABD\$/ha bulunmuş olup, fayda-masraf oranı ise 1,29 olarak hesaplanmıştır. Çalışmada 1 hektardan büyük işletmelerin diğer işletmelere göre daha iyi bir şekilde yönetildiği ve ekonomik performanslarının daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır (Pishgar-Komleh ve ark., 2011).

Nijerya'da yapılan bir çalışmada "çok aşamalı rastgele örnekleme tekniği" kullanılarak 105 çeltik üreticisinden elde edilen verilerle çeltik üretiminin ekonomik analizi yapılmıştır. İncelenen işletmelerde birim alana gelir 227,50 ABD\$/ha, değişen masraflar ise 126,10 ABD\$/ha olarak bulunmuştur. Üretim masraflarında işgücü masrafı %54 oranında pay almıştır. İşletmelerde brüt kar

101.40 ABD\$/ha, net kar ise 98.55 ABD\$/ha olarak hesaplanmıştır. Çalışmada Nijer Eyalet bölgesinde çeltik üretimi diğer ürünlere göre karlı bulunmuş olup, küçük ölçekli üreticilere kredi olanağı sağlanması önerisinde bulunulmuştur (Bwala et. al., 2018).

Bangladeş'te yapılan bir çalışmada veriler 140 çeltik üretim işletmesinden elde edilmiştir. Çalışmada çeltiğe ait toplam gelir 82.195 BDT, toplam maliyet 59.994 BDT, brüt kar 25.468 BDT ve net kar 22.201 BDT, fayda/masraf oranı ise 1.37 olarak bulunmuştur. İşletme büyüklüklerine göre ise fayda/masraf oranı büyük işletmelerde diğerlerine göre daha yüksek olduğu (1,43) tespit edilmiştir (Akter ve ark., 2019).

Hindistan'ın Etah bölgesinde 100 çeltik üreticiyle yapılan çalışmada ürünün değişen masrafları 12.513 Rs., sabit masrafları 8183,21 Rs. olmak üzere birim alana ortalama çeltik maliyeti 20651,54 Rs. olarak hesaplanmıştır. (Kumar, 2009).

Malezya'da yapılan bir çalışmada çeltik üretiminde fayda/masraf oranı (7,63 ton/ha verim dikkate alındığında ve destekler dahil edildiğinde) 1,68, destekler dikkate alınmadığında ise 1,37 olarak hesaplanmıştır. Birim alana elde edilen çeltiğin üretim değeri 9.150 RM, üretim maliyeti ise 6.658,18 RM olarak saptanmıştır. (Muazu ve ark., 2014).

Çanakkale ilinde yürütülen araştırma sonucunda elde edilen bulgular diğer araştırma bulguları ile karşılaştırıldığında; bu çalışmada hesaplanan birim alana çeltik üretim maliyetinin (2.906,17 ABD\$/ha) İran'da yapılan çalışmada elde edilen değerden (3156 ABD\$/ha) daha düşük olduğu, brüt kar, net kar değerlerinin ise daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmada hesaplanan fayda/masraf oranı (1,43) da İran'da yapılan çalışmada elde edilen değerden (1,29) daha yüksektir (Pishgar-Komleh ve ark., 2011).

Çalışmada hesaplanan üretim maliyeti, gelir, değişen masraflar, brüt kar ve net kar değerleri Nijerya'da yapılan çalışmadan daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir (Bwala et.al., 2018). Bangladeş, Hindistan ve Malezya'da yapılan çalışmalarda elde edilen bulgular ABD\$ yerine ülke para birimlerinin kullanılması nedeniyle karşılaştırma yapabilmek amacıyla kullanılamamıştır. Çalışmada hesaplanan fayda/masraf oranı (1,43) Malezya'da ve Bangladeş'te yapılan çalışmalarda elde edilen (desteklemeler hariç) 1,37 değerine oldukça benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır (Muazu et.al., 2014; Akter et.al., 2019). Türkiye'de konu ile ilgili yapılan bir çalışmada çeltik üretim maliyetinin (0,33 ABD\$/kg) çalışmada elde edilen değere (0,37 ABD\$/kg) yakın olduğu, çeltik üretiminde birim alan kullanılan girdi bakımından (tohum, gübre, tarımsal mücadele ilacı, arazi kira değeri vb.) benzerlik gösterdiği görülmüştür (Gaytancıoğlu and Sürek, 2001).

3.3. Tarımsal desteklerin kanola üretim değeri ve brüt geliri üzerine etkisi

Türkiye'de kanola üretiminde 5.sırada yer alan Çanakkale ilinde Yürütülen araştırma sonucunda bir üreticinin verilen desteklerin tamamından yararlanması halinde; kanola üretiminde uygulanan alan bazlı (mazot ve gübre desteği) ve fark ödeme desteklerinin kanolanın üretim değerini %27,49, brüt kar değerini %114,98 oranında artırdığı, ürünün maliyetini ise %28,74 oranında düşürdüğü anlaşılmaktadır (Çizelge 9).

Çizelge 9. Kanola Üretiminde Tarımsal Desteklerinin Etkisi

Kriterler	Değerler
İşletme Sayısı (adet)	83
Üretim Alanı (da)	6978
Üretim Miktarı (kg)	2.066.878
Verim (kg/da)	296,20
Üretim Değeri (TL)	4.209.250,60

Tarımsal destekler

Fark Desteği (0,50 TL/kg * 296,20 kg/da)	148,10
Mazot (TL/da)	10,00
Gübre Desteği (TL/da)	4,00
Sertifikalı Tohumluk Kullanımı (TL/da)	4,00
Destek Gelirleri Toplamı (TL/da)	166,10

Maliyet üzerine etkisi

Ürün maliyeti	577,92
(Masr.Topl.-Dest. Topl.)	411,82
Azalış (%)	28,74

Üretim değeri üzerine etkisi

Üretim değeri (TL/da)	604,25
Üretim değeri +Dest. Topl.	770,35
Artış (%)	27,49

Brüt kar değeri üzerine etkisi

Brüt Kar Değeri	144,46
Brüt Kar+Dest. Topl	310,56
Artış (%)	114,98

Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli illerinde 100 adet tarım işletmesinde kanola üretiminin ekonomik analizine dayalı olarak yapılan çalışmada illerin ortalama değerlerine göre; kanola verimi 310 kg/da, GSÜD 263,5 TL/da, ürün maliyeti ise 125,99 TL/da (satış fiyatı -desteklemesiz-0,59 TL/kg, desteklemeli 0,85 TL/kg; mazot desteği 5,40 TL/da, gübre desteği 3 TL/da, prim desteği 0,22 TL/kg)) olarak tespit edilmiştir (Kumbar ve Unakıtan, 2011).

181

Tekirdağ ilinde yapılan bir çalışmada ise 2007-2008 üretim döneminde kanola üreten 130 işletmede; tarım işletmelerinde ortalama arazi genişliği 123,25 da, ortalama üretim miktarı 321,43 kg/ da, satış fiyatı 0,861 TL/kg, devlet desteği de 0,207 TL/kg olarak bulunmuştur. Araştırmada kanola üretim faaliyetinde toplam üretim masrafları, sabit ve değişken masraf unsurları olarak analiz edilmiştir. Dekara düşen toplam üretim masrafları 200,24 TL olup, üretim masraflarının %68' ini değişken masraflar, %32'sini ise sabit masrafların oluşturduğu belirlenmiştir. İşletmelerde ortalama kanola maliyeti 0,623 TL olarak bulunmuştur. Kanolanın ortalama satış fiyatının 0,861 TL ve devlet desteği de 0,207 TL/kg olduğu dikkate alınır, 0,445 TL/kg kar elde edildiği sonucuna varılmıştır. İşletmede kanola üretiminde dekara brüt kar değeri 207,48 TL olarak hesaplanmıştır. Buna göre, kanola üretiminde dekardan elde edilen brüt karın gayrisafı üretim değerine oranı %60,21 bulunmuştur. İncelenen işletmelerde kanola üretim faaliyetinden sağlanan brüt kar ile faaliyetin değişen masraflarını karşılamaktadır (Bayramoğlu ve ark, 2010).

Taheri-Garavand ve ark. (2010) tarafından İran'da kanola üretimine yönelik yaptıkları çalışmada; ürünün toplam maliyeti, net geliri ve fayda-maliyet oranı sırasıyla; 64,11 ABD\$/da, 55,00 ABD\$/da ve 0,86 olarak tespit edilmiştir. Abbas (2011) tarafından yapılan bir çalışmada ise kanola ürününde toplam maliyet 142,46 ABD\$/da, brüt gelir 176,54 ABD\$/da, net gelir 34,09 ABD\$/da ve fayda-masraf oranı 1,24 olarak bulunmuştur.

Mousavi-Avval ve ark. (2011) tarafından farklı işletme büyüklüklerine göre kanola maliyeti ile ilgili bir çalışma yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre küçük, orta ve büyük işletmeler için değişen maliyetler sırasıyla; 40,35 ABD\$/da, 37,10 ABD\$/da ve 35,85 ABD\$/da olarak hesaplanmıştır. Küçük, orta ve büyük işletmeler için sabit maliyetler sırasıyla; 52,66 ABD\$/da, 53,66 ABD\$/da ve

57,12 ABD\$/da olarak belirlenmiştir. Yapılan çalışmada; toplam maliyet orta büyüklükteki işletmelerde (90,76 ABD\$/da) en düşük düzeyde bulunurken, fayda-masraf oranı en yük değeri orta büyüklükteki işletmelerde (1.59), en düşük değeri ise küçük ölçekli işletmelerde (1.29) bulunmuştur.

Türkiye'nin Trakya kesiminde yapılan bir araştırmada ise veriler, basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen 73 kanola üretim işletmesinden anket yoluyla elde edilmiştir. Çalışmada, Türkiye'nin Trakya kesimindeki işletmelerde kanola üretiminin maliyet ve gelirini analiz etmeyi amaçlamıştır. Yapılan çalışmada; kanola üretim maliyeti 60,01 ABD\$/da olarak hesaplanmıştır. Destek ödemeleri dikkate alınmadığında ürünün brüt kar ve net kar değeri sırasıyla 51,60 ABD\$ ve 31,03 ABD\$/da olarak hesaplanmıştır. Destek ödemeleri dikkate alındığında ise ürünün brüt kar ve net kar değeri sırasıyla 92,14 ABD\$ ve 71,57 ABD\$/da olarak belirlenmiştir. Destek ödemelerinin brüt kardaki payı %44 iken bu oran net kâr değerinde %56,64 olarak hesaplanmıştır. Yürütülen araştırma; kanola üretiminde mazot, gübre, sertifikalı tohum kullanımı ve prim desteğinin çiftçi gelirini artıran ve maliyetleri düşüren önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur (Yılmaz ve Avkıran, 2020).

Yapılan çalışmada yukarıda ayrıntılı olarak verilen ürünlere ait üretim değerleri ve brüt kar değerleri dikkate alındığında; incelenen işletmelerde özellikle fark (prim) desteği uygulamasının ürünlerin üretim değerlerini önemli düzeyde artırdığını diğer bir ifade ile ürünlerin maliyetlerini düşürdüğünü göstermektedir. Ürün gelirlerinin ya da brüt kar değerlerinin artırması tarım işletmeciliği açısından özel önem arz etmektedir. Zira tarım işletmelerinin planlanması aşamasında planlamada yer alacak üretim faaliyetlerin brüt kar değerleri önem taşımaktadır. Hangi üretim faaliyetinin brüt kar değeri yüksek ise o faaliyet dalı işletmelerin planlanmasında ilk sırada yer almaktadır. Yapılan araştırmalarda elde edilen brüt kar değerlerinin tarımsal desteklemeler ile önemli düzeylerde artış gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu durum ise hangi ürüne daha fazla destek verilirse tarım işletmelerinin o faaliyet dalına daha fazla ağırlık verdiklerini göstermektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan araştırma sonucunda Türkiye'nin Trakya kesiminde yağlık ayçiçeği ile Çanakkale ilinde çeltik ve kanola üreten işletmelerde tarımsal destekler ürünün üretim değerinde önemli bir paya sahip olduğu anlaşılmıştır. İşletmelerin gelirlerinde en önemli pay ise fark desteği ödemesidir. Ülke geleninde tarımsal üretimin artırılmasına yönelik olarak verilen destekler içinde fark desteği yaklaşık %25 civarında paya sahiptir. Bu destek kaleminden elde edilen gelir tarım işletmelerinin bir sonraki üretim dönemi için kullanabileceği sermaye kaynağını oluşturmaktadır. Fark desteği uygulaması tarım işletmelerin ayakta kalmalarını sağlayan en önemli destekleme unsurudur. Araştırma bulguları tarımsal desteklerden elde edilen gelirlerin ürün gelirini ve brüt kar değerini artırıcı, ürün maliyetini de azaltıcı etkiye sahip olduğunu açıkça ortaya koymuştur.

Türkiye'deki tarım işletmelerinin %90'a yakın kısmının küçük ölçekli olması bu işletmelerde yaşayan insanların ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olmakla birlikte, bir sonraki üretim dönemi için gerekli olan sermayenin sağlanmasını da güçleştirmektedir. Bu nedenle özellikle tarımsal girdilerin temininde yaşanan sıkıntılar tarım işletmelerinin finansman ihtiyacını devlet ve özel bankalar, kooperatifler yanında kurumsal olmayan kaynaklardan sağlamayan mecbur bırakmaktadır.

Türkiye'de tarımsal üretime verilen desteklerin her yıl artış gösterdiği görülmektedir. Ancak ülkenin tarımsal üretim değerinde istenilen düzeyde artış yaşanmamaktadır. Bu durum ülkede uygulanmakta olan tarım politikalarının sorgulanmasını gerektirmektedir.

Türkiye'nin tarımsal üretimin desteklenmesine yönelik uygulamalarda kısa ve orta vadeli, geçici ve maliyeti yüksek politikalar uygulamaktan vazgeçmelidir. Bunu yerine, daha uzun döneme

yayılan, dünya ile entegre olabilecek, verimlilikte ve maliyet konusunda diğer ülkelerle rekabet edebilecek tarımsal destekleme politikalarına ağırlık vermelidir. Bu politikaların temelini ise; gıda talebinin yurtiçi üretiminden sağlamaya yönelik, nitelikli, tutarlı politikalar oluşturmaktır. Bu bağlamda halen uygulanmakta olan veya gelecekte uygulanması planlanan tarımsal üretimi destekleme politikalarının 2006 yılında kabul edilen Tarım Kanunu'na uygun, Dünya Ticaret Örgütü kurallarına ve Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına uyumlu olacak bir şekilde oluşturulması kaçınılmazdır.

TEŞEKKÜR

Çalışma kapsamında yer alan; “Ayçiçeği Tarımında Verimlilik ve Destekleme Politikalarının Etkinliğinin Belirlenmesi (Proje No: Tagem 08/AR-GE/6)” isimli projeyi destekleyen Tarım ve Orman Bakanlığı'na, “Çanakkale İlinde Çeltik Üretiminin Ekonomik Analizi (Proje No: FBA-2018-2605)” ve “Çanakkale İlinde Kanola Üretiminin Ekonomik Analizi (No: FHD-2018-2664)” isimli projeleri destekleyen Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi BAP Birimine teşekkür ederim. Anket uygulaması aşamasında sorularımızı sabırla dinleyip, içtenlikle cevaplayan; Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale ve İstanbul ili üreticilerine şükranlarımı sunarım.

KAYNAKÇA

- Abbas D (2011) Energy Use Efficiency and Economic Analysis of Canola Production in Three Different Areas in Iran. *Journal of Agricultural and Biological Science*, 6 (11): 54-61.
- Akter T; Parvin T; Milla FA; Nahar A (2019) Factors Determining the Profitability of Rice Farming in Bangladesh. *J Bangladesh Agril Univ*, 17 (1): 86–91.
- Alemdar T; Seçer A; Demirdöğen A; Öztornacı B; Aykanat S (2014) Çukurova Bölgesinde Başlıca Tarla Ürünlerinin Üretim Maliyetleri ve Pazarlama Yapıları. GTHB Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü (TEPGE) (Proje No: Ç.Ü.-ZF2011BAP7). TEPGE Yayın No: 230. Haziran. Ankara. 134 s. (erişim: <http://arastirma.tarim.gov.tr/tepge/Lists/Duyuru/Attachments/10/CukurovaBolgeBaslicaTarlaMaliyetPazarlamaYap%C4%B1.pdf>).
- Anderson K; Martin W; Valenzuela E (2006) The Relative Importance of Global Agricultural Subsidies and Market Access. *World Trade Review*, 5 (3): 357-370.
- Babcock BA; Hart CE (2002) Supporting U.S. Agriculture Under World Trade Organization Rules. *Iowa Ag Review*, 8 (1) Art. 1. (erişim: <http://lib.dr.iastate.edu/iowaagreview/vol8/iss1/1>)
- Bayramoğlu Z; Aktürk D; Tatlıdil FF (2010) Kaynakların Rasyonel Kullanımının Üretim Maliyetleri Üzerine Etkisi: Kanola Yetiştiriciliği Örneği. *Selçuk Üniversitesi. Selçuk Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 24 (3):62-68.
- Benni N; Finger R; Mann S (2012) Effects of Agricultural Policy Reforms and Farm Characteristics on Income Risk in Swiss Agriculture. *Agricultural Finance Review*, 72 (3): 301-324.
- Bwala MA; Aniobi UJ (2018) Profitability analysis of paddy production: A case of agricultural zone 1, Niger State Nigeria. *Journal of Bangladesh Agricultural University. J. Bangladesh Agril Univ*, 16 (1): 88–92.
- Celik Ates H; Yılmaz H; Demircan V; Gül M; Öztürk E; Örmeci Kart MC (2017) How Did Post-2000 Agricultural Policy Changes in Turkey Affect Farmers? – A Focus Group Evaluation. *Land Use Policy*, 69, 298–306.
- Chau NH; Gorter H (2005) Disentangling the Consequences of Direct Payment Schemes in Agriculture on Fixed Costs, Exit Decisions, and Output. *American Journal of Agricultural Economics*, 87, 1174–1181.

- Civan A (2010) Türkiye’de Tarımsal Destek Politikaları. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 25(1): 127-146.
- Çiçek A; Erkan O (1996) Tarım Ekonomisinde Araştırma ve Örneklemeye Yöntemleri. GOP Ün. Ziraat Fak. Yay. No:6,Tokat.
- Devadoss S; Gibson MJ; Luckstead J (2016) The Impact of Agricultural Subsidies on the Corn Market with Farm Heterogeneity and Endogenous Entry and Exit. Journal of Agricultural and Resource Economics, 41(3): 499–517.
- Düğmeci HY; Çelik Y (2020) Konya İli Çumra İlçesinde Yağlık Ayciçeği Üretim Maliyetinin Tespiti Üzerine Bir Araştırma. Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi 7(3): 682–690.
- Gaytancıoğlu O; Sürek H (2001) Input use and production cost in rice cultivation in Turkey. In : Chataigner J. (ed.). Research strategies for rice development in transition economies. Montpellier : CIHEAM, 2001. p. 95-104 (Cahiers Options Méditerranéennes; n. 50, erişim: <http://om.ciheam.org/om/pdf/c50/03400009.pdf>).
- İnan İH (2016) Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği. İdeal Kültür&Yayıncılık. İstanbul. 415 s.
- Karagölge C; Peker K (2001) Tarım Ekonomisi Araştırmalarında Tabakalı Örneklemeye Yönteminin Kullanılması. Atatürk Üniv. Ziraat Fak. Derg. 33 (3): 313-316.
- Keskin G; Dellal İ (2011) Gross Margin Analysis for dairy cattle in Trakya Region. Kafkas Un. Journal of the Faculty of Veterinary Medicine, 17 (2): 177-182.
- Kıral T; Kasnakoğlu H; Tatlıdil FF; Fidan H; Gündoğmuş E (1999) Tarımsal Ürünler İçin Maliyet Hesaplama Metodolojisi ve Veri Tabanı Rehberi (Cost Calculation Methodology for Agricultural Products and Database Guide). Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayın No: 37, Ankara.
- Koç AA; Yu TE; Kıymaz T; Sharma BP (2019) Effects of Government Supports and Credits on Turkish Agriculture: A Spatial Panel Analysis. Journal of Agribusiness in Developing and Emerging Economies, 9 (4): 391-401.
- Kudal GÇ (2019) Edirne İlinde Çeltik Üretim ve Destekleme Politikalarının İncelenmesi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale. 45 s.
- Kumar V (2009) An Economic Analysis of Cost of Production of Paddy in Different Farm Size Groups. Plant Archives, 9 (1): 197-198.
- Kumbar N; Unakıtan G (2011) An Economic Analysis of Canola Production in Trakya Region. Journal of Tekirdag Agricultural Faculty, 8 (1): 75-80.
- Mousavi-Avval SH; Rafiee S; Jafari A; Mohammadi A (2011) Energy Efficiency and Cost Analysis of Canola Production in Different Farm Sizes. International Energy and Environment, 2 (5): 845-852.
- Muazu A; Yahya A; Ishak WIW; Khairunniza-Bejo S (2014) Machinery Utilization and Production Cost of Wetland, Direct Seeding Paddy Cultivation in Malaysia. Agriculture and Agricultural Science Procedia, 2014 (2): 361–369.
- Munčan P; Božić D (2013) The Effects of Input Subsidies on Field Crop Production in Serbia. Economics of Agriculture, 60 (3): 585-594.
- OECD (2019) Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2019, OECD Publishing, Paris, (erişim: <https://doi.org/10.1787/39bfe6f3-en>)

- Özkan B;Yılmaz İ (1999) Tek Yıllık Bitkiler İçin Maliyet Hesaplamaları: Mevcut Durum, Sorunlar Ve Öneriler. Tarım Ekonomisi Dergisi, Sayı 1999/4: 64-80.
- Painter K; Dennis R (2007) Economics of Canola Production in the Pacific Northwest (WP 2007-17). Working Paper Series. Washington State University. School of Economic Sciences. Pullman WA,USA. 11 pgs.
- Painter K; Hinman H; Dennis R (2009) Economics of Spring Canola Production in Dryland Eastern Washington (EB2009E). Washington State University. School of Economic Sciences. Pullman WA,USA. 22 pgs.
- Pishgar-Komleh SH; Sefeedpari P; Rafiee S (2011) Energy and Economic Analysis of Rice Production Under Different Farm Levels in Guilan Province of Iran. Energy, v. 36, p. 5824-5831.
- Seal A; Bera R; Chowdhury RR; Mukhopadhyay K; Mukherjee S (2017) Productivity, Energy Use Efficiency and Economics of Organic Scented Rice Cultivation in Sub-Humid Agroecosystem. Asian Research Journal of Agriculture 3(4): 1-11.
- Semerci A (1998). Trakya'da Tarımsal Yapı ve Başlıca Tarım Ürünlerinde Verimlilik Analizleri. Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı. Basılmamış Doktora Tezi. 249 s.Edirne.
- Semerci A (2016) Effects of Agricultural Supports on Farmer's Revenue and Product Costs: the Case of Turkey. Custos e @gronegocio on line, 12 (3): 71-96.
- Semerci A (2019a). Çanakkale İlinde Kanola Üretiminin Ekonomik Analizi". ÇOMÜ BAP Projesi (Proje No: FHD-2018-2664) Çanakkale. 2019.
- Semerci A (2019b) Yağlık Ayçiçeği Üretiminin Ekonomik Analizi: Kırklareli İli Örneği, Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi 6(4): 616-623.
- Semerci A (2019c) Cost Analysis of Oily Sunflower Production: the Case of Tekirdag Province, Turkey. Custos e @gronegocio on line, 15(2):167-191.
- Semerci A; Everest B (2020) Çanakkale İlinde Çeltik Üretiminin Ekonomik Analizi". ÇOMÜ BAP Projesi (Proje No: FBA-2018-2605) Çanakkale.
- Strelecek F; Lososova J; Zdenek R (2009) Comparison of Agricultural Subsidies in the Czech Republic and in the Selected States of the European Union. Agricultural Economics Czech, 55, 519-533.
- Şahin İ; Semerci A; Kaya Y; Çıtak N (2010) Ayçiçeği Tarımında Verimlilik ve Destekleme Politikalarının Etkinliğinin Belirlenmesi. (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı AR-GE Destekleri Projesi (Proje No: Tagem 08/AR-GE/6).
- Taheri-Garavand A; Asakereh A; Haghani K (2010) Energy Elevation and Economic Analysis of Canola Production in Iran a Case Study: Mazandaran Province. International Journal of Environmental Sciences, 1 (2): 236-242.
- Yamane T (1967). Elementary Sampling Theory, Taro Yamane. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-. Hall, Inc., pp.405.
- Yılmaz H; Avkıran, B (2020) Analysis of Canola (Rapeseed) Production Cost and Income in Context of Oilseeds Production Support Policies: A Case Study From Trakya Region of Turkey. Economics of Agriculture, 67 (2): 483-493.